

N:o 59.

Ank. till Riksd. kansli den 30 april 1896, kl. 3 e. m.

Utlåtande, i anledning af Kongl. Maj:ts proposition angående ändring af vissa i kongl. kungörelsen den 10 november 1882 meddelade bestämmelser beträffande förvaltningen af kronans jordbruksdomäner.

(I. A.)

Under återopande af bilagdt statsrådsprotokoll öfver finansärenden för den 13 mars innevarande år har Kongl. Maj:t i en samma dag aflåten, till statsutskottets förberedande behandling remitterad proposition (n:o 44) föreslagit Riksdagen att för sin del besluta, att de i 5:te och 26:te punkterna af kongl. kungörelsen den 10 november 1882 meddelade bestämmelser angående förvaltningen af kronans jordbruksdomäner skola utbytas mot följande stadganden:

5:o. När kronans fördel anses sådant fordra, må flera egendomar under ett arrende upplåtas eller en egendom i flera lotter utarrenderas.

Likaledes må qvarnverk, vattenfall, fiske, sten- eller kalkbrott, sand-, grus- eller stentägt, torfmosse eller annan lägenhet vid utarrendering af den egendom, hvartill densamma hör, jemte nödigt utmål undantagas och på särskildt arrende upplåtas, om högre afkomst derigenom kan påräknas.

Finnes vid utarrendering af egendom sten- eller kalkbrott, sand-, grus- eller stentägt eller torfmosse icke böra från egendom skiljas, må domänstyrelsen, der så lämpligt pröfvas, åt arrendatorn upplåta rättighet att till afsalu begagna dylik lägenhet i enlighet med de bestämmelser härom, som arrendekontraktet meddelas.

Har genom redan utfärdadt arrendekontrakt jemte egendomen upplåtits sten- eller kalkbrott, sand-, grus- eller stentägt eller torfmosse utan rätt för arrendatorn att något derifrån sälja, eller sker dylik upplåtelse i arrendekontrakt, som hädanefter utfärdas, må dock domänstyrelsen, då framställning derom göres, kunna åt arrendatorn eller med hans begifvande åt annan person lemna rättighet att tillgodogöra sig sten, kalk, sand, grus eller torf mot den afgift och på de vilkor i öfrigt, som af domänstyrelsen bestämmas; skolande dock, hvad angår å utmark befintlig tägt af sand, grus eller sten, arrendator, som hädanefter antages, vara underkastad föreskriften i 26:te punkten 2 mom.

26:o. Arrendator vare förbunden att, der sådant för allmännyttigt ändamål å kronans vägnar fordras, afstå arrenderad kronoegendom tillhörig mark äfvensom inkomstgifvande lägenhet emot åtnjutande af minskning i arrendeafgiften, motsvarande den förlust honom tillskyndas.

Arrendatorn vare ock skyldig att, om domänstyrelsen sådant påkallar, åt väghållningsskyldig till användande för allmän vägs underhåll öfverlemna å utmarken möjligen befintlig tägt af sand, grus eller sten samt för hemtning deraf upplåta nödig väg, mot det att arrendatorn i ersättning för härigenom möjligen uppkommande skada och intrång erhåller det afdrag å arrendet, som af domänstyrelsen bestämmes.

I åberopade statsrådsprotokollet meddelas, hurusom Riksdagen i skrifvelse den 6 maj 1895 anhållit, att Kongl. Maj:t täcktes taga i öfvervägande, huruvida icke förändrade bestämmelser borde utfärdas angående tägt af sand, grus och sten samt angående stembrott å kronans utarrenderade domäner, och efter ärendets utredning till Riksdagen inkomma med det förslag, hvartill förhållandena kunde föranleda.

Rörande detta ämne hade Riksdagen anført, att i § 65 af kongl. kungörelsen angående hushållningen med de allmänna skogarne i riket den 26 januari 1894 stadgades, att å de under skogsstatens vård och förvaltning ställda allmänna skogar, från hvilka försäljningsmedel för virke inginge till statsverket, finge på högst enahanda tid, som för utarrendering af kronans jordbruksdomäner vore eller blefve bestämd, af domänstyrelsen upplåtas tägt af mossa, dyjord, bränntorf, sand, grus och sten äfvensom att dessa ämnen finge, der så finnes vara lämpligt, afyttras i den ordning, som angående skogsalsters försäljning vore föreskrifven, men att dessa föreskrifter icke egde motsvarighet i fråga om kronans utarrenderade egendomar. Kongl. kungörelsen den 10 november 1882 angående förändrade grunder för förvaltningen af kronans jordbruksdomäner angåfve nemligen icke, att derifrån finge afyttras något af ofvanberörda eller likartade ämnen med undantag af hvad som afsåges i kungörelsens mom. 5 eller då sten- och kalkbrott samt

torftägt på särskildt arrende upplätes, dervid gifvetvis vederbörande ämnen finge tillgodogöras.

Upplåtelse af tägt af mossa, dyjord och bränntorf syntes visserligen icke böra ifrågakomma i afseende å jordbruksdomänerna, helst i mom. 13 af nyssberörda kongl. kungörelse föreskrefves, hurusom arrendatorn finge begagna torfmosse samt till egendomens förbättrande upptaga dyjord m. fl. jordens beståndsdelar. Hvad deremot beträffade tägt af sand, grus och sten, syntes omständigheter förefinnas, som borde föranleda dess utöfvande äfven å jordbruksdomänerna. Härvid syntes, såsom jemväl påvisats i den motion, som legat till grund för Riksdagens skrivelse, hänsyn böra tagas till bestämmelserna i 33 § af lagen angående väghållningsbesvärets utgörande på landet den 23 oktober 1891, i hvilken § stadgades, att å kronans allmänning finge sand, grus eller sten till vägs underhåll utan ersättning tagas efter vederbörande skogstjenstemans anvisning, men att, om någon ville å annan mark taga sand, grus eller sten till vägs underhåll och öfverenskommelse med jordegaren icke kunde träffas, häradsrätten egde att, då väghållningsskyldig derom instämde talan, bestämma, hvarest nämnda väglagningsämnen tjenligast och till minsta skada för jordegaren finge afhämtas, samt till hvilket belopp ersättning därför skulle utgifvas.

Enligt Riksdagens mening vore det af vigt, att åtgärder vidtoges till underlättande af dessa bestämmelsers tillämplighet äfven i afseende å andra kronoegendomar än kronoallmänningarna; och dervid syntes vara af nöden, att föreskrifter meddelades i fråga om ofvanberörda väglagningsämnen afhämtande från kronans utarrenderade domäner.

Vidkommande särskildt de å dessa domäner förefintliga bergarter, kunde, såsom i förenämnda motion åberopats, fall förekomma, då de genom sin beskaffenhet samt genom möjligheten till deras förmånliga tillgodogörande kunde bereda arrendatorerna afsevärda inkomster; och vid sådant förhållande syntes dessa inkomstkällor icke böra lemnas obegagnade, helst medgifvandet för arrendatorn att bryta och bearbeta sten till försäljning borde vid arrendekontraktets upprättande eller vid derefter lemnadt tillstånd till stenbrott lända till arrendeafgiftens förhöjning.

Öfver denna Riksdagens skrivelse hade domänstyrelsen afgifvit infordradt utlåtande och dervid tillika öfverlemnadt inhämtade yttranden i ämnet från Kongl. Maj:ts befallningshafvande i rikets samtliga län, af hvilka myndigheter flertalet tillstyrkt utfärdande af bestämmelser i den rigtning, Riksdagens skrivelse afsåge.

För egen del hade domänstyrelsen, hvad först anginge å kronodomäner befintliga stenbrott, anfört, att i afseende å sådana funnes, såsom Riksdagen

i sin skrifvelse anmärkt, redan nu ett stadgande i 5:te punkten af kongl. kungörelsen den 10 november 1882, hvilken punkt innehölle i mom. 1, att, när kronans fördel ansåges sådant fordra, flera egendomar finge under ett arrende upplåtas eller en egendom i flera lotter utarrenderas, samt i mom. 2, att qvarnverk, vattenfall, fiske, sten- eller kalkbrott, torfmosse eller annan lägenhet likaledes finge vid utarrendering af den egendom, hvartill densamma hörde, jemte nödigt utmål undantagas och på särskildt arrende upplåtas, om högre afkomst derigenom kunde påräknas. I följd af dessa stadganden, jemförda med innehållet i berörda kungörelses 4:de punkt, mom. 2, enligt hvilket för arrende af annan kronans fastighet än jordegendom tiden finge i hvarje fall efter för handen varande förhållanden af domänstyrelsen bestämmas, och i 9:de punkten, hvilken innehölle, bland annat, att vid utarrendering af fiske eller annan lägenhet, som ej vore att till jordegendom hänföra, skulle förfaras på sätt domänstyrelsen för hvarje fall funne lämpligast, hade styrelsen ansett sig ega rätt att, när sådant med kronans fördel öfverensstämde, ej allenast vid utarrendering af egendom, der stenbrott funnes, medgifva arrendatorn rättighet att bearbeta stenbrottet till afsalu, hvilket då naturligen komme att utöfva inflytande vid arrendets bestämmande, utan ock, der sådant medgifvande ej lemnats, under arrendetiden på framställning af arrendatorn tillerkänna honom eller annan person en dylik rättighet mot särskildt arrende.

Derest den af domänstyrelsen sålunda uttalade åsigt angående vidden af styrelsens befogenhet i afseende å upplåtelse af rätt till brytning af sten till afsalu icke skulle godkännas, ansåge domänstyrelsen, att styrelsen borde uttryckligen tillerkännas rätt till dylika upplåtelser genom ett tillägg till 5:te punkten i 1882 års kungörelse.

Det kunde emellertid inträffa, att under löpande arrendeperiod å kronodomän upptäcktes bergart, lämplig för bearbetning till afsalu, eller att till följd af byggnadsföretag i orten å domänen befintlig sten funne efterfrågan, utan att arrendatorn ville, trots gynsamma konjunkturer för bergartens afsättande, utsätta sig för den risk, som kunde blifva förenad med bedrifvande af stenhuggerirörelse, i synnerhet om denna måste utöfvas i större omfång, och ej heller vore villig att taga befattning med arbetet vid uttagande af byggnadssten för ett visst företag, hvari arrendatorn icke vore intresserad, men deremot icke vore obenägen att, mot någon mindre ersättning eller kanske endast mot det tillfälle bereddes honom att genom körslor och dylikt förskaffa sig inkomst, medgifva, att bergartens bearbetande eller stenens uttagande finge till annan af domänstyrelsen öfverlemnas. Vid sådant förhållande syntes ifrågavarade tillägg böra gifvas sådan omfattning, att domänstyrelsen ej betoges rätt att till annan person än arrendatorn upplåta stenbrytningen; och då någon

anledning ej syntes förefinnas att göra skillnad mellan domänstyrelsens befogenhet i fråga om upplåtelse af stenbrott och upplåtelse af kalkbrott eller torfmosse, syntes jemväl dessa böra i tillägget upptagas, ehuru de ej blifvit i Riksdagens skrifvelse berörda.

Några särskilda föreskrifter angående de vilkor, under hvilka upplåtelser af ifrågavarande slag finge ega rum, hade icke syntes domänstyrelsen vara erforderliga, utan ansåge styrelsen, att härvid borde få gälla hvad i 9:e punkten af 1882 års kungörelse funnes städgadt.

Beträffande de i Riksdagens skrifvelse ifrågasatta upplåtelser af sand-, grus- eller stentägt hade domänstyrelsen anfört, att Riksdagens uttalande om önskvärdheten deraf, att åtgärder vidtoges till underlättande af de i § 33 af väglagen meddelade bestämmelsers tillämplighet äfven i afseende å andra kronoegendomar än kronoallmänningar, föranledt flera af de i ärendet hörda myndigheter att hemställa, det i nämnda paragraf omförmälda väglagningsämnen skulle å kronans utarrenderade domäner få af väghållningsskyldige hemtas utan ersättning, såsom dem nu vore medgifvet i afseende å kronans allmänningar. Att med Riksdagens skrifvelse skulle hafva afsetts en sådan förändring i den nyligen antagna väglagen, därför syntes dock hvarken den motion, som legat till grund för skrifvelsen, eller innehållet i sjelfva skrifvelsen lemna stöd. Hvad Riksdagen enligt domänstyrelsens uppfattning i detta afseende åsyftat, vore att underlätta möjligheten för väghållningsskyldige, då de önskade hemta väglagningsämnen från en utarrenderad kronoegendom, att om vilkoren därför kunna få en öfverenskommelse till stånd, så att häradsrätt ej ovilkorligen behöfde anlitas för frågans afgörande. För närvarande funnes, om väglagningsämnena ej skulle tagas å utmark, som vid utarrenderingen undantagits och stälts under skogsstatens omedelbara vård och förvaltning, icke någon myndighet, som egde att för kronan såsom jordegare ingå aftal i förevarande hänseende. För väghållningsskyldige vore det emellertid af vikt, att öfverenskommelse kunde träffas, då genom en rättegång orsakades dem både tidsutdrägt och kostnader, hvilka senare i alla de fall, der vägstyrelse i väghållningsdistrikt, som sammanfölle med häradet, anhängiggjort rättegången, blefve särskildt betungande till följd deraf, att uthäradsnämnd måste tillkallas. Om nu, såsom domänstyrelsen lika med flertalet af de i ärendet hörda myndigheter ansåge lämpligt, styrelsen erhöle bemyndigande att träffa aftal angående tägt af sand, grus och sten å kronodomän, när väghållningsskyldige önskade der hemta sådana ämnen, syntes under detta bemyndigande böra innefattas äfven de fall, då upplåtelse till andra än väghållningsskyldige kunde till fördel för kronan ega rum. Sådant kunde

särskildt blifva fallet med tägt af sand eller grus å kronodomän i närheten af stad, der byggnadsverksamhet i större omfattning vore rådande.

Jemväl i afseende å upplåtelse af sand-, grus- eller stentägt syntes böra lända till efter rättelse innehållet i 9:e punkten i 1882 års kungörelse, hvilken punkt utan någon förändring i dess nuvarande lydelse syntes få tillämplighet å lägenhet af ifrågavarande slag, om sådan upptoges bland de i 5:e punkten uppräknade.

För framtiden komme, hade domänstyrelsen vidare anført, antagligen ej sällan att inträffa, att, först sedan utarrendering af en kronodomän för ny arrendeperiod egt rum, väghållningsskyldige anmälde sig att der hemta sand, grus eller sten. I sådant fall skulle, om ej något förbehåll gjorts i arrendekontraktet, domänstyrelsen för träffande af ett för kronan nöjaktigt aftal med väghållningsskyldige vara helt och hållet beroende af de fordringar, som arrendatorn komme att uppställa för sitt medgifvande till väglagningsämnenas afhemtande. Toges dessa ämnen å utmark, hade emellertid arrendatorn i allmänhet endast ringa olägenhet deraf, och om i blifvande arrendekontrakt inrycktes bestämmelse derom, att arrendatorn skulle vara skyldig, när domänstyrelsen sådant påfordrade, att å väghållningsskyldige öfverlemna å utmarken till äfventyrs befintlig tägt af sand, grus eller sten och dertill upplåta nödig väg mot den ersättning för skada och intrång, som af domänstyrelsen bestämdes, hölle styrelsen före, att ett sådant förbehåll ej skulle i någon mån inverka på beloppet af arrendefgiften för domänen. Annat kunde förhållandet blifva, om förbehållet utsträcktes till å inegorna möjligen varande sand-, grus- eller stentägt, men då så belägna tägter med afseende å den större ersättning, som för deras begagnande måste utgå, endast sällan af väghållningsskyldige anlätades, syntes det icke vara skäl att i afseende å dylik tägt genom kontraktet pålagga arrendatorn någon särskild förbindelse.

På grund af det sålunda anförda hade domänstyrelsen framställt alternativa förslag till ändringar i och tillägg till kongl. kungörelsen den 10 november 1882.

Enligt det ena alternativet, som uppgjorts under förutsättning, att domänstyrelsens åsigt angående styrelsen redan nu tillkommande befogenhet i afseende å upplåtelser af de i 5:te punkten af nämnda kungörelse omnämnda lägenheter icke vunne godkännande, skulle, jemte det att bland i 2:dra momentet af samma punkt uppräknade lägenheter äfven upptoges sand-, grus- eller stentägt, stadgas, att, der sten- eller kalkbrott, sand-, grus- eller stentägt eller torfmosse ansåges icke böra från egendom skiljas, domänstyrelsen skulle ega att, der så lämpligt funnes, å arrendatorn upp-

låta rättighet att dylik lägenhet enligt de bestämmelser, som i arrendekontraktet intoges, till afsalu begagna.

Derjemte skulle till punkten läggas ett nytt moment, innehållande bestämmelse derom, att, derest genom utfärdadt arrendekontrakt med utarrenderad egendom upplåtits sten- eller kalkbrott, sand-, grus- eller stentägt eller torfmosse utan rätt för arrendatorn att något derifrån sälja, detta icke utgjorde hinder för domänstyrelsen att, om framställning derom gjordes, åt arrendatorn eller med hans begifvande åt annan person lemna rättighet till föryttrande af sten, kalk, sand, grus eller torf mot den afgift och på de vilkor, som af domänstyrelsen bestämdes.

Ansåges åter domänstyrelsens tolkning af 1882 års kungörelse vara riktig, skulle enligt styrelsens mening annan ändring i kungörelsen ej behöfva vidtagas, än att sand-, grus- eller stentägt tillades de i 5:te punkten 2:dra momentet uppräknade lägenheter.

I båda fallen hade domänstyrelsen hemställt, att med 26:te punkten måtte förenas ett nytt moment af innehåll, att arrendator skulle vara skyldig att, om domänstyrelsen sådant påkallade, åt väghållningsskyldig till användande för allmän vägs underhåll öfverlemna å utmarken möjligen befintlig tägt af sand, grus eller sten samt för hemtning deraf upplåta nödig väg, mot det arrendatorn i ersättning för härigenom möjligen uppkommande skada och intrång erhöle det afdrag å arrendet, som af domänstyrelsen bestämdes.

Med åberopande af hvad sålunda blifvit af domänstyrelsen anfördt och då, hvad särskildt anginge å kronodomän befintliga torfmossar och kalkbrott, desamma, äfven om de funnes icke böra särskildt utarrenderas, likväl borde, i den mån de icke erfordrades för gårdens behof, göras inkomstbringande, då lämpligt tillfälle dertill yppade sig, har departementschefen hemställt, att Kongl. Maj:t i hufvudsaklig öfverensstämmelse med domänstyrelsens förstberörda alternativ, hvilket, till förebyggande af all tvekan rörande den domänstyrelsen i ämnet tillkommande befogenhet, syntes vara att föredraga framför styrelsens andra alternativ, måtte i proposition föreslå Riksdagen att för sin del besluta ofvan omförmälda ändringar uti de i 5:te och 26:te punkterna af kungörelsen den 10 november 1882 angående förvaltningen af kronans jordbruksdomäner meddelade bestämmelser.

Emot Kongl. Maj:ts ifrågavarande framställning, som närmast är föranledd af Riksdagens den 6 maj 1895 aflåtna skrifvelse i ämnet, har utskottet icke haft något att i hufvudsak erinra.

Beträffande den i 26:te punkten mom. 2 intagna bestämmelsen i fråga

om arrendators skyldighet att åt väghållningsskyldig till användande för allmän vägs underhåll öfverlemnade tagt af sand, grus och sten, har utskottet emellertid fäst uppmärksamheten dervid, att denna skyldighet endast blifvit bestämd i afseende å sand, grus och sten, som möjligen må finnas å egendomarnes utmark, men att, då i vissa landsdelar egendomarne i många fall uteslutande bestå af inegor, en sådan underlättad möjlighet för de väghållningsskyldige att få afhämta väglagningsämnen icke skulle i dessa trakter, enligt ordalydelsen i det föreslagna momentet, blifva dem beredd. Utskottet har därför trott, att uttrycket »å utmarken» bör utbytas mot orden »å egendomen», helst med visshet antagas kan, att domänstyrelsen, åt hvilken afgörandet af uppkommande frågor i detta hänseende är öfverlemnadt, icke kommer att påfordra sådant upplåtande å inegor utaf tagt af sand, grus och sten, som skulle för arrendatorn medföra alltför besvärande olägenhet och intrång.

Utskottet hemställer därför,

att Kongl. Maj:ts förevarande framställning må på det sätt bifallas, att Riksdagen för sin del beslutar, att de i 5:te och 26:te punkterna af kungörelsen den 10 november 1882 meddelade bestämmelser angående förvaltningen af kronans jordbruksdomäner skola utbytas mot följande stadganden:

5:o. När kronans fördel anses sådant fordra, må flera egendomar under ett arrende upplåtas eller en egendom i flera lotter utarrenderas.

Likaledes må qvarnverk, vattenfall, fiske, sten- eller kalkbrott, sand-, grus- eller stentägt, torfmosse eller annan lägenhet vid utarrendering af den egendom, hvartill densamma hörer, jemte nödigt utmål undantagas och på särskildt arrende upplåtas, om högre afkomst derigenom kan påräknas.

Finnes vid utarrendering af egendom sten- eller kalkbrott, sand-, grus- eller stentägt eller torfmosse icke böra från egendomen skiljas, må domänstyrelsen, der så lämpligt pröfvas, åt arrendatorn upplåta rättighet att till afsalu begagna dylik lägenhet i enlighet med de bestämmelser härom, som i arrendekontraktet meddelas.

Har genom redan utfärdadt arrendekontrakt jemte egendomen upplåtits sten- eller kalkbrott, sand-, grus- eller stentägt eller torfmosse utan rätt för arrendatorn

att något derifrån sälja, eller sker dylik upplåtelse i arrendekontrakt, som hädanefter utfärdas, må dock domänstyrelsen, då framställning derom göres, kunna åt arrendatorn eller med hans begifvande åt annan person lemna rättighet att tillgodogöra sig sten, kalk, sand, grus eller torf mot den afgift och på de vilkor i öfrigt, som af domänstyrelsen bestämmas; skolande dock, hvad angår å egendomen befintlig tägt af sand, grus eller sten, arrendator, som hädanefter antages, vara underkastad föreskriften i 26:te punkten 2 mom.

26:o. Arrendator vare förbunden att, der sådant för allmännyttigt ändamål å kronans vägnar fordras, afstå arrenderåd kronoegendom tillhörig mark äfvensom inkomstgifvande lägenhet emot åtnjutande af minskning i arrendeafgiften, motsvarande den förlust honom tillskyndas.

Arrendatorn vare ock skyldig att, om domänstyrelsen sådant påkallar, åt väghållningsskyldig till användande för allmän vägs underhåll öfverlemna å egendomen möjligen befintlig tägt af sand, grus eller sten samt för hemtning deraf upplåta nödig väg, mot det att arrendatorn i ersättning för härigenom möjligen uppkommande skada och intrång erhåller det afdrag å arrendet, som af domänstyrelsen bestämmas.

Stockholm den 30 april 1896.

På statsutskottets vägnar:

CHR. LUNDEBERG.
